

om ver-  
ren.  
aschen de  
nderwijs'  
ten leven,  
en tot ge-  
cheiding?  
ven denkt  
komen te  
uders niet

ge ouders  
rd, dat we  
or geloof,  
genomen.  
Hoe kon

icht: Uw  
niet «uit-  
nderwijs»,  
gen.

ook aan  
zaak van  
rscheiden,  
aten zijn,  
kan bezien  
a bestaan,  
nog niet

den varen,  
dingen op  
eiden en be-  
niet anders  
nd komen,  
of dat de  
echtheid  
rijpt.

ge moogt  
de recht-  
staan.

erken, mag  
therschene,  
de «recht-  
t van hun  
deden wel  
ren van de  
conscientie  
rden, die,  
uitgangs-  
nt God tot

len ook in  
king op de  
uk steeds

niet onbe-  
r de half-  
t te doen  
de mensch  
htvaardig-

is dit tel-  
en nu was  
het terug-  
vermogen,  
ter, gelijk  
ven staan,  
et feit ge-  
leen, vrij-  
thankelijk,  
htvaardig-

ldelaar ge-  
e apostel:  
emel», dat  
rechtvaar-  
Christus  
en, en alles  
l leert die  
ouds' er  
inzat.  
verkender-  
wijs' wor-

ma, maar de  
n alzo in

ande, kon  
n in Gods  
de spring-  
vloei, en  
ar de uit-  
ten vermo-  
et besluit

ening der  
ad Gods,  
veert, van  
te recht-

at er een  
a personen  
«Eer Ik u  
heb Ik u  
eder voort-  
Zelfs heet  
in eeuwige

odellooze  
met een  
ne die te  
stvaardig  
gaat dan  
diepsten

ucht van  
alle geloof  
van onze

et in.  
de zijde  
iets, wat  
te auteur-  
God, en  
og niet is,  
maar niet  
zelen, dat  
ne.

ken van  
ad' altoos  
dezelde  
erschuilt

in het zeggen tot Jeremia: »Eer gij er waart,  
heb Ik u gekend.»

ij de heer Dr. Bos meldt ons, dat hij verzamelde  
het nummer van de *Herant* aan te halen, waarin  
ons oordeel over het kind van een hypocriet voor-  
loven. Het citaat was genomen uit de *Herant* van  
20 Mei, artikel: *Tot geruststelling*.

Mette daad spraken we daar uit, dat het kind van  
een hypocriet niet tot het zaad der kerk behoort  
en geen recht op den Doop heeft.

Zoo oordeelt men nu; en verstaan zelve niet,  
hoe iemand anders kan oordeelen.

En kind van een hypocriet is geen kind van een  
geloovige, wat heeft het dan op den Kinderdoop  
voor recht?

Natuurlijk kan het daarom zeer wel een uitver-  
korene zijn, en indien het later tot heilijdenis kom-  
t, ontvangt het ook den Doop. Maar aan de hypocriete  
van zijn vader of moeder kan het nooit eenig recht  
op den heiligen Doop ontleenen.

En acht men nu dat het als uitverkoren dan toch  
wel tot het zaad der kerk behoort, dan twisten we  
hierover niet. Dan toch hangt alles af van de  
vraag, of ge onder zaad der kerk alle uitverkorenen,  
of wel alle kinderen der geloovigen verstaat.

Wij namen het in den laatsten zin, en houden  
dien nog voor den meest gewonen.

## Wroeten.

Koddige dingen staan er soms in de *Va-  
derlander*.

Zoo werd er nu het stukje van Prof.  
Noordzij over den stand der Gereformeerde  
kerken sinds de vereeniging van '93 in over-  
genomen, maar daaronder deze potsierlijke  
opmerking geplaatst:

Wat blijdschap die nieuwe kerken (i), hem  
gaarne gegund! Maar ziet verbliffend sielt  
de heer N. toch zijn eigen kerk ten toon als  
der wereld het schouwspel gevend van eene  
Christelijke kerk, nimmer in ander ingewand  
wroetend, immer bezig, niet der wereld maar  
eene andere Christelijke kerk de zijeljes af te  
winnen. Nobels openbaring van eene Christe-  
lijke kerk!

Koddig en potsierlijk noemen we deze  
opmerking.

Of voelt dan de *Vad.* niet, hoe heel de  
*Ned. Herv. Kerk* op die manier geacht  
moet worden te zijn opgekomen door het  
ontrooven van zijeljes aan de toenmalige  
Christelijke kerk?

Nu nog is deze kerk er op uit, om, waar  
het even kan, leden van onze kerken voor  
zich te winnen.

Precies zooals ze het vroeger van de  
Christelijke Gereformeerde kerk deed, toen  
over deze nog al de fielen van haar toorn  
werden uitgegoten.

Al wat hier ten onzen laste wordt ge-  
boekt, geldt precies, geldt letterlijk, geldt  
op den kop af evenzoo voor de kerk waar ze  
het zelve voor opneemt.

En bovendien, wat bedoelt hier die tegen-  
stelling: »niet der wereld, maar de Christe-  
lijke kerk zijeljes af te winnen»?

De Joden nu daargelaten, zijn er op de  
4½ miljoen Nederlanders geen 5 pct. die  
niet tot een der Christelijke kerken be-  
hooren.

Waar is dan die »wereld», die hier tegen  
de Christelijke kerken wordt overgesteld?

Zoo veel weet toch ook de *Vaderlander* wel,  
dat benoorden Moordijk heel die »wereld»  
waaraan de zijeljes moeten ontruk worden,  
huilt in de Nederlandsche Hervormde Kerk.

## Gooderen, waaraan een smet kleeft.

De vraag is gesteld, of een kerk een legaat  
of erfenis mag aannemen, indien bekend is  
of te bewijzen valt, dat de gelden die ge-  
legateerd zijn of de erfenis uitmaken, verkre-  
gen zijn door »oneerlijk of schandelijk bedrijf»,  
b.v. door zeerooverij, straatrooverij, woeker,  
afpersing, uitruiging, of het houden van drank-  
huizen of bordelen.

Mogen we voor ditmaal volstaan met het  
gevoelen hiervan mede te deelen van Pro-  
fessor Gijbberth Voetius, die meent deskan-  
digen schrijver, die ten deze onder de Gere-  
formeerden is opgestaan.

Voetius dan zegt (*Pol. Eccl.* II, 668):

1. Dat de kerken van al zulke personen,  
zoolang zij aldus hun »geld verdienen», uit  
het aldus verworvene, geen gaven of ge-  
schenken mogen aannemen; en dat wel a.  
omdat hetgeen zulke personen geven hun  
niet wettig toekomt; en b. omdat de kerken  
zelfs den schijn niet op zich mogen laden,  
alsof zij met dieven of hoeren heiden, den  
sterkten in hun schanddaeden, en hun een  
indruk gaven, alsof hun gruweldaden min-  
der onddelbaar zouden zijn.

Maar 2. dat de kerken legaten of erfen-  
issen wel hebben aan te nemen, zoo ze  
haar vermaakt zijn (door personen, die wel  
vroeger in zulke zonden leefden, maar sinds  
er van afstieten, er berouw over hadden, en  
voorzoo veel dit in hun vermogen is, vroeger  
onrecht hebben goedge maakt.

Anders, zoo voegt Voetius er bij, zouden  
de kerken ook van de vorsten en grooten  
der aarde geen schenkingen mogen aanne-  
men, daar toch wel niemand zal staande  
houden, dat al hun bezittingen altoos wettig  
en eerlijk verkregen zijn.

Hetzelfde geldt natuurlijk voor familieleden.  
Ook deze mogen zulke een erfenis wel  
aannemen in het laatste, maar niet in het  
eerste geval.

KUYPER.

## De bepaling van den dienstdag der ouderlingen historisch eenigzins toegelicht.

I.

Met betrekking tot den dienstdag, waar-  
voor ouderlingen benoemd worden, heeft de  
Kerkenordening der Nederlandsche Gerefor-  
meerde Kerken do anmer bekende be-  
paling (in de thans nog geldende redactie  
art. 27): »De ouderlingen en diakenen zulen  
twee jaren dienen, en alle jaar zal het  
halve deel veranderd en anderen in de

plaats gesteld worden, ten ware dat de ge-  
legenheid en het profijt van eenige Kerken  
anders vereischte».

Over deze bepaling is in den laatsten  
tijd bij herhaling gehandeld, in kerkelijke  
bladen en ook op kerkelijke samenkomsten.  
Daarbij is, gelijk in den aard der zaak ligt,  
vooral de geschiedenis van zoodanige tijds-  
bepaling ter sprake gekomen. En naar  
aanleiding van die historische beschouwingen  
krijgt nu de ondergeteekende herhaaldelijk  
brieven, waarin hem gevraagd wordt: 1.º,  
of het waar is, gelijk beweerd wordt, dat  
de Kerk van Genève in den tijd van Calvijn  
zulke periodieke afreding niet kende, maar  
intendeel voor ouderlingen, evenals voor  
predikanten, een levenslang dienst be-  
paald had; en 2.º, hoe onze Nederlandsche  
Gereformeerde Kerken aan zulke periodieke  
afreding gekomen zijn, en of daarvoor in  
die Kerken ook reeds vroeger wel eens ge-  
handeld is.

Daar nu deze vragen wel wat veelom-  
vattend zijn, om aan een aantal correspon-  
dentten afzonderlijk beantwoord te worden,  
schiet er wel niet anders over, dan hun  
allen een gemeenschappelijk antwoord te  
doen toekomen, en daarvoor de tusschen-  
komst van de *Herant* in te roepen.

Niet, om door zulke openbare behande-  
ling te bevorderen, dat aan de vele gewich-  
tige quaestien, die in onze Kerken thans aan-  
hangig zijn, ook nog dit, betrekkelijk nader  
gewichtige, punt worde toegevoegd. Eerder,  
om zulks zooveel mogelijk te helpen voorkom-  
men. En voorts, omdat altijd zaak is, wanneer  
bij eenige quaestie de geschiedenis wordt  
te hulp geroepen, dat men zooveel moge-  
lijk afga, niet op onvolledige en onjuiste  
voorlichting, of op voorstellingen, waarvan  
geen genoegzaam onderzoek ten grondslag  
ligt, maar op de gegevens en berichten  
van de bronnen zelve, voor zooveel die  
thans voor ieder geopend zijn.

Aanleiding, om te waarschuwen tegen  
onjuiste voorstellingen, is er wel inzonder-  
heid met betrekking tot de eerste vraag.

Het gevoelen van Calvijn, den geestelijken  
vader van bijna alle Gereformeerde belij-  
denissen en kerkenordeningen, en het voor-  
beeld van de Kerk, op wier inrichting hij  
een overwegend invloed had, hebben in  
Gereformeerde Kerken terecht altijd veel  
gewicht in de schaal gelegd. Het is dan  
ook alleszins begrijpelijk, dat men zich  
daarop gaarne beroept. Maar ten aanzien  
van het hier bedoelde punt kan dit zeker  
niet geschieden door degenen, die eene  
periodieke afreding van ouderlingen afkeuren.

Het zou inderdaad ook vreemd zijn, wan-  
neer dit van Calvijn en van de Kerk,  
waaraan hij verbonden was, moest worden  
aangenomen.

Kenigzins reeds zou dit vreemd zijn, om-  
dat destijds in Genève op burgerlijk gebied  
aan ambten en bedieningen in het algeme-  
ne slechts een tijdelijk karakter werd toe-  
gekend. Op zichzelf kan een ambt natuur-  
lijk evengoed levenslang als tijdelijk zijn.  
Dat hangt af van den inhoud der opdracht.  
In Genève nu had men voor de Overheid  
deze regeling, dat in alle colleges en voor  
alle ambten vaste jaarlijkse afreding was.  
En zoo lag het meest voor de hand, die  
ook voor den dienst der ouderlingen aan  
te nemen; vooral omdat, door de te Genève  
bestaande betrekking tusschen Kerk en Staat,  
de benoeming van ouderlingen, althans  
nominiaal en formeel, door een zelf telkens  
wisselend Overheidscollege geschiedde.

Nog een ander feit, dat niet minder  
bekend is, mag hier ook in aanmerking  
komen. Op de kerken, die in Frankrijk en  
in Nederland tot reformatie kwamen en  
zich als Gereformeerde kerken constitueer-  
den, heeft Calvijn een overwegend, bijna  
onbeperkt, invloed geëerd; deels per-  
soonlijk en rechtstreeks, deels door middel  
van zijne leerlingen. En nu hebben juist  
die Kerken (gelijk trouwens ook in andere  
landen wel geschiedde) van den aanvang af  
in hare kerkenordeningen opgenomen, dat  
de dienst van ouderlingen niet voortdurend  
eijn zou, maar met vaste jaarlijkse afred-  
ing. Dit zou wel onverdraagbaar zijn, wan-  
neer Calvijn zelf van een ander gevoelen  
gewest was, en wanneer de Kerk van Genève  
een geheel ander voorbeeld had gegeven.

En, om nog iets te noemen, het is even-  
zeer van algemeene bekendheid, dat Calvijn  
voortdurend gestreden heeft tegen alle  
hierarchy en clericalisme. Hij heeft tel-  
kens in het licht gesteld, hoe de oude  
Christelijke Kerk door de werking van dien  
zuurdeem was bedorven. Hij heeft de  
Gereformeerde Kerken gedurig tegen dat  
gevaar gewaarschuwd. En hij heeft ook in  
Genève zelf gedaan wat in zijn vermogen  
was, om het recht der gemeente te hand-  
haven en om haar tegen overheersching  
van menschen te beveiligen. Daarmede nu  
zou wel niet te rijmen zijn, dat hij de  
periodieke afreding van ouderlingen, het  
beste en mischien noodzakelijke middel  
tegen wederinsluiting van clericalisme, zou  
hebben ter zijde gesteld of zelfs afgekeurd.

Intusschen, we hebben deze en dergelijke  
overwegingen hier niet eens noodig; want  
er is ook rechtstreeks getuigenis. En  
dan een getuigenis, dat zoo duidelijk is en  
ook zoo bekend, dat er over het bedoelde  
punt eigenlijk zelfs geen quaestie of verschil  
bestaan kan.

Immers, deze zaak was geregeld in de  
kerkenordening, die in het jaar van 1541,  
terstond na Calvijns terugkeer uit de balling-  
schap, op zijn voorstel en met zijn advies  
voor de Kerk van Genève was vastgesteld  
(gedrukt o. a. in de complete, d. i. in de  
Brunswijksche uitgave van Calvijns Werken,  
Vol. X, pag. 15 vgg.). En die regeling van  
den dienstdag der ouderlingen was van dezen  
inhoud (n. w., blz. 23): »Au bout de l'an,  
apres avoir esleu le conseil, quilz se pre-  
sentent a la seigneurie, afin quilz regardent  
sils les debvoient continuer ou changer.  
Combien quil ne seroit expedient de les

changer souvent sans cause, quand ilz se  
acquiteront de leur devoir fidellement»;  
d. i.: »Als het jaar om is, na de  
Raadsverkiezing (d. i. nadat de Over-  
heidscolleges door de periodieke afreding  
en door de volkskeuzen vernieuwd zijn,  
zullen de ouderlingen voor de Overheid ver-  
schijnen, opdat deze beoordeelde (nl. met  
advies der predikanten), of men hen zal  
continueeren of door anderen doen vervan-  
gen. Hoewel het niet dienstdag zijn zou, hen  
dikwijls zonder reden te doen vervangen,  
wanneer zij zich getrouwelijk van hunnen  
plicht kwijten». Bij de eerste instelling van  
eenen kerkeraad werd dit zoo bepaald. En  
bij de herziening en uitbreiding van de  
kerkenordening in 1560 en 1561 werd dit  
artikel onveranderd, zelfs woordelijk, over-  
genomen (n. w., blz. 101).

In Genève was de zaak dus zoo gere-  
geld, dat, evenals de Overheidspersonen,  
zoo ook de 12 ouderlingen ieder jaar, in  
Februari, benoemd werden, en dan telkens  
voor den tijd van één jaar, na welks afloop  
hun mandaat weder ter beschikking was.  
Dus eene vaste jaarlijkse afreding. En  
natuurlijk wordt dit feit niet veranderd, of  
zelfs ongedaan gemaakt, door de omstan-  
digheden, dat ouderlingen, die goed gedien-  
d hadden (hetgeen destijds in Genève nog al  
wat inhield), konden gecontinueerd worden,  
noch ook door de bijvoeging, dat het niet  
goed zou zijn, hen dan toch maar altijd  
door anderen te vervangen. In Gerefor-  
meerde Kerken is wel altijd en door ieder  
erkend, dat het niet geraden is, alermint  
in groote Kerken, telkens, en zelfs ieder jaar,  
een geheel nieuw stel ouderlingen te doen  
optreden. Maar in die erkenning kan natu-  
rlijk nooit zijn opgesloten, dat men dus in  
het geheel geene periodieke afreding aan-  
neemt. En dit wordt zelfs ganschelijk uitgeslo-  
ten, wanneer zulke afreding tevens genoemd  
wordt, en zelfs duidelijk en uitdrukkelijk  
wordt bepaald. Om het nog eens op te helde-  
ren met een voorbeeld uit den tegenwoor-  
digen tijd: wanneer iemand thans een ambt  
heeft, dat een tijdelijk karakter draagt, b.v.  
dat van burgemeester of van ouderling, dan  
zal dikwijls wenschelijk zijn, dat hij, als  
zijn dienstdag om is, herbenoemd of gecon-  
tinueerd worde; maar al zou dit ook telkens  
geschieden, de bepaling van afreding is  
dan daardoor toch niet weggevaallen; ook  
al zou hij metterdaad zijn geheele leven  
dienen; hij was toch benoemd voor een  
dienst, die niet levenslang was, maar waar-  
van de opdracht geschiedde voor den van  
tevooren bepaalden tijd.

Vraagt men, hoe het dan toch mogelijk  
is, dat men aan de Geneefse Kerkenorde-  
ning juist het tegendeel toeschrijft van het-  
geen er uitdrukkelijk in staat, dan is de  
verklaring van dit verschijnsel denkkelijk  
hierin te vinden, dat men voor de geschie-  
denis van de inrichting der Gereformeerde  
Kerken wel eens wat te veel afgaat op het  
bekende werk van Dr. G. V. Lecler, »  
Geschichte der Presbyterian- und Synodal-  
verfassung seit der Reformation» (in 1854  
verschienen als bekend antwoord op een  
prijzavraag van »het Haagsche Genootschap  
tot verdediging van den Christelijken gods-  
dienst»). Een boek, waaruit zonder twijfel  
veel is te leeren, maar dat, zooals ieder  
die den schrijver wel eens gecontroleerd  
heeft, bij ervaring weet, toch vóórtekent  
kan beschouwd en behandeld worden alsof  
het in alle opzichten een betrouwbaar gids  
was. Het geeft zeker heel wat meer, dan  
men van een Duitscher, uit de Lutherse  
Kerk, kon verwachten. Maar wie zelf Gerefor-  
meerd is, kan toch de Gereformeerde Ker-  
ken vaak beter begrijpen. En voorts zijn  
de laatste vijftig jaren juist bijzonder vrucht-  
baar geweest voor historische studies, ook  
met name voor de geschiedenis der Gerefor-  
meerde Kerken; zoodat veel, dat Lecler  
nog niet wisten kon daar het in archieven  
verborgen was, thans van algemeene be-  
kendheid is geworden.

Lecler nu begint wel, met goed op te  
geven wat de bepaling was der Geneefse  
Kerkenordening (blz. 43), maar concludeert  
daaruit dan aanstands: »somit ist nicht  
Wechsel, sondern Lebenslanglichkeit die  
Regel», en na dit later nog eens herhaal-  
t te hebben (blz. 48), wordt in het dan vol-  
gende van die mogelijke wisseling niet eens  
meer gesproken, en in de quaestie van  
»Lebenslanglichkeit» of »Nichtlebenslanglich-  
keit der Aeltesten» Calvijn en Genève ge-  
heel en beslist aan de zijde der voorstan-  
ders van »Lebenslanglichkeit» geplaatst (blz.  
61, 101, 152). Het is deze voorstelling, die  
door velen eenvoudig is overgenomen, en  
waaruit ook nu nog veel misverstand volgt.

Dat zij gansch onjuist is, moest eigenlijk  
reeds in het oog vallen, door de eigen be-  
paling der Geneefse Kerkenordening. Maar  
in onzen tijd heeft men nog veel meer, nu  
in de complete uitgave van Calvijns Wer-  
ken een groot gedeelte van de notulen der  
Geneefse Overheidscolleges is uitgegeven  
(Vol. XXXI, pag. 181 vgg.), en nu ieder  
daaruit zien kan, hoe de genoemde bepaling  
bedoeld was en toegepast werd. Volgens  
het onwraakbaar getuigenis van die notulen  
was het waarlijk niet de regel, dat wie een-  
maal tot ouderling gekozen was, als zooda-  
nig eenvoudig in dienst bleef. Dat ge-  
schiedde zelfs nooit. Jaar op jaar werd de  
bepaling over afreding en benoeming van  
ouderlingen stiptelijk in practijk gebracht.  
En de wijze, waarop men daarbij te  
werk ging, was zelfs even formeel en even  
plechtig, als bij de verkiezing van bur-  
gemeesters enz. gebruikelijk was. Aan  
de laatste genoemde verkiezingen ging altijd  
voort, dat Calvijn werd uitgenoodigd en  
toegelaten, eerst in den kleinen Raad,  
een paar dagen later in den Raad der  
Tweehonderd, en wederom een paar dagen  
later in den Algemeenen Raad (de volks-  
vergadering van alle burgers), om in alle  
die vergaderingen, met het oog op de aan-  
staande »verkiezingen», eene »exhortation»  
of religieus-politieke toespraak te houden.  
En wanneer dan die verkiezingen waren

afgelopen, moest hij nog eenmaal in  
den Raad verschijnen, om de benoeming  
van ouderlingen wederom in te leiden  
door eene daarop toepasselijke vermaning.  
Hierop volgde de benoeming zelve. En deze  
bestond dan, deels in continuatie, wederom  
voor den tijd van één jaar (waarbij zeker  
wel nooit is voorgekomen, dat allen zonder  
onderscheid gecontinueerd werden), deels in  
vervangning van de afgetreden door nieuw-  
gekozenen. In de laatste jaren van Calvijns  
werkzaamheid, toen er in Genève eindelijk  
eene Overheid was die hem niet meer zoo-  
veel mogelijk tegenwerkte, heeft hij te dien  
aanzien nog gedaan gekregen, dat er voor  
de benoeming der ouderlingen ruimer keuze  
zou zijn, dat de gezamenlijke predikanten  
ieder jaar over die benoeming zouden advi-  
seeren, en dat zelfs eene voordracht door  
hen zou gedaan worden van de broeders,  
wier verkiezing zij wenschelijk achtten.

Ten bewijze volgen hier enige uittreksels  
uit de bovenbedoelde »Registres du Con-  
seil». Zij zijn wel wat lang, om ze alle te  
vertalen; maar voor velen zal het Fransch  
wel geen bezwaar opleveren; en de hoofd-  
inhoud is ook in het bovenstaande reeds  
vermeld.

Jeudi 11 Février 1553. Par l'organe de  
M. Calvin sont faites remonstrances de  
avoir bon avis a l'election des Srs.  
assistans au Consistoire. Est este advise et  
faite election des Srs. du consistoire:  
oultre ceux du conseil ordinaire de l'annee  
passee qui sont demores sont esleus: le Sr.  
Sindique Philippin, Claude de Letra, enz.  
(na het geheel 12 namen).

Mardi 12 Février 1556. Election des  
Srs. auditeurs du consistoire. Icy suyvnt  
la coutume est appelle M. Calvin pour  
suyvre a l'election du consistoire, lequel  
a fait bon rapport des Seigneurs qui y sont  
este l'annee passee, requerrant totesfoies  
et procedant a l'election avoir regard a ceux  
que ayent la crainte du seigneur pour edifier  
tousiours de plus en plus: parquoy est  
suyvy et procede (Sont élus le Syndic  
Migerandi et douze autres membres. L'elec-  
tion est ratifiée le lendemain par les Deux-  
cents).

Jeudi 11 Février 1557. Icy suyvnt la  
coutume a este ouy M. Calvin es remon-  
strances saintes faites pour l'election quest  
a faire du Consistoire et notamment que  
dautant le gouvernement de ceste cite  
despend de Dieu que aussi on advise quil  
soit honore et pource que le Consistoire est  
pour reprendre et veiller sur les vices que  
on aye regard a choisir gens de bonne vie  
et dignes Dieu afin quilz soient exemple  
aux autres et soient tant plus volentiers  
a faire honorer Dieu. Quant a ceux de  
l'annee passee que on ne sen pourroit pas  
autrement plaindre: totesfoies quil seroit a  
desirer que le tout alast tousiours mieux.  
Parquoy conclut que on advise que ceux  
qui seront esleus soient qualifiez comme il  
a dit afin que Dieu nostre protecteur soit  
honore.

Mardi 8 Février 1558. Election du Con-  
sistoire. Icy est entre le Sr. Calvin et ses  
chrestiennes remonstrances de bien proveoir  
a ceste audience etc.

Mardi 30 Janvier 1560. Calvin et Viret  
ministres... ont propose quil y a plusieurs  
gens de bien qui desiroient que la police  
ecclesiastique touchant le Consistoire soit  
mieux separee de la jurisdiction temporelle  
comme au temps de l'ancienne eglise il en  
estoit: meisme que autrefois au commence-  
ment de la reformation on ne leutendoit  
pas ainsi comme aussi les edicts ne  
le portent pas expressement: parquoy  
pays quil se faut confermer le plus  
prez qu'on peult de chrestiente il seroit  
bon de suyvre de plus prez les traces  
de sa parole et ainsi quil ne fut pas re-  
streint aux citoyens mais qu'on esleze ceux  
qui seroit les propres de leglise veu que ce  
ne sont offices questeux ny de pratique,  
d. i. aangezien het ouderlingschap niet be-  
hoort tot de ambten, die gesalarieerd wor-  
den of die iemands beroep of bedrijf zijn).  
Au reste il y a une chose contenue au edict  
qui ne sobserve pas cest qu'on doive ap-  
peller et communiquer avec les ministres et  
totefoies au lieu de cela on l'appelle luy  
[Calvin] tout seul comme sil estoit les mi-  
nistres. Aussi seroit bon que il y eust  
un point des edicts que les ministres par  
bon advys presentassent ceux qu'on voudroit  
eslire lesquels Messieurs pourroient recevoir  
et seroit sans estre prelude a la liberte  
de Messieurs... A este arreste qu'on leur  
demande lesdictes choses par escript afin  
qu'on y puisse tant mieux adviser sil est  
possible ceste semaine.

Jeudi 1 Ferrier 1560. Edict de reformation  
du Consistoire. Icy a este advise  
sur la proposition et requeste dernièrement  
faite par les ministres touchant la reforma-  
tion du consistoire et jurisdiction ecclesi-  
astique. Et premierement sus le premier  
point par eulx requys cest que en l'election  
du consistoire on ayt liberte desirer de tout  
le conseil des deux cens sans distinction des  
citoyens et bourgeois: veu mesmement que  
quant on voudroit suyvre la parole de Dieu  
il faudroit avoir liberte desirer de tout le  
peuple les plus propres: A este arreste  
pays que ledit duquel a este icy faite lecture  
porte que lesdicts anciens soient choisis de tout  
le conseil des deux cens que cela soit pra-  
tique sans distinction des citoyens aux bour-  
geois veu aussi quelle ne soit pas faite es edicts.  
Et quant a ce quilz ont requys daviser que  
le Sr. Sindique qui est la y soit tellement  
que la jurisdiction temporelle soit distinguee  
davec la spirituelle: veu aussi que les edicts  
nen font point mention quilz doibve presider  
ou tenir jurisdiction a este arreste que on le  
pratique ainsi tellement que le Sindique  
qui y sera ne porte pas son baston mais  
soit comme ung des autres anciens. Sus ce  
quilz ont requys que en l'election quant elle  
se fera soient appellez tous les ministres  
comme le portent les edicts: Arreste pays  
que ledit le porte quilz soit aussi ainsi pra-  
tique. Quant a ce quilz ont requys pri-

tiquer que les ministres esleus soient proposez  
au peuple et annoncer afin que sil y a quel-  
cun qui y puisse contredire ou arguer les-  
leu incapacite quilz soit ouy: a este arreste  
que cela soit fait. Quant a ce quilz ont  
requys que tout ainsi que lesdicts ministres  
seront presentez au peuple que le semblable  
soit fait des anciens du consistoire afin que  
si quelcun les peut arguer dincapacite le  
face aussi: Arreste que il soit fait aussi et  
mys en deux cens et si le deux cens ne le  
veut passer qu'on y appelle les ministres  
pour les ouyr.

Uit dit alles blijkt wel duidelijk, hoe het  
in Genève toeging. Allen zou men nu ten  
slotte nog kunnen vragen, of niet mogelijk  
is, dat zulke periodieke afreding en ver-  
kiezing van ouderlingen toch eigenlijk door  
Calvijn niet is goedgekeurd; of niet moge-  
lijk is, dat hij te dien aanzien om des  
vredes wille aan anderen wat heeft toege-  
geven, en dat hij er zelf eigenlijk anders  
over dacht. Op zichzelf nu zou dit zeker  
zeer mogelijk zijn. In de Kerk van Genève  
was menige regeling, die Calvijn, zoo het  
slechts aan hem gestaan had, geheel  
anders zou gemaakt hebben. Hij was over-  
zettelijk op het stuk van beginselen, en wan-  
neer de eere Gods bij de zaak betrokken was;  
maar wanneer Gods Woord hem niet dwong,  
kon hij toegeven, en verdraagzaam zijn, en  
geduld hebben. Waar hij misstanden zag,  
die het fundament niet raakten, en die moe-  
lijk opens konden worden weggenomen,  
wachtte hij zich wel, om dan daarvoor de  
geheele kerk in gevaar te stellen; zachtes  
aan ledide hij dan tot verbetering, door ge-  
tuigenis, onderwijs en betoog; en inmiddels  
schikte hij zich naar anderen. Intusschen,  
in zulke gevallen blijkt dan ook wel iets  
van zijn eigen gevoelen; vooral omdat hij  
heel wat geschreven heeft: in de uitgave  
zijner Werken, die nu bijna voltooid is, zal  
het bijna zestig deelen in quarto zijn. En  
nu heeft hij nergens getoond, tegen de  
bedoelde regeling in de Kerk van Genève  
bezwaren te hebben. Ook is, gelijk reeds  
hoven vermeld werd, in de Gereformeerde  
Kerken, die onder zijne leiding in Frankrijk  
en elders zich constitueerden, periodieke af-  
reding van ouderlingen aanstands aange-  
nomen. En, wat op zichzelf reeds afdoende  
is, hij heeft deze in Genève bestaande rege-  
ling ook opzettelijk en uitdrukkelijk aan  
anderen ten voorbeeld gesteld. Zoo b.v. in  
een brief aan den bekenden Calvinistischen  
Hervormer Caspar Olevianus, d.d. 5 Novem-  
ber 1560, in welken hij dezen zijnen leer-  
ling, die hem in zake kerkeninrichting om  
raad gevraagd had, voor dit punt, evenals  
voor andere, de Geneefse regeling voor-  
stelde en aanbeval.

De regeling, die in art. 27 onzer Kerken-  
ordening voorkomt, is dus zonder twijfel van  
Calvijn en Genève afkomstig. En er is  
slechts dit onderscheid, dat men in Genève  
wat meer nadruk legde op het herbenoemen  
van geschikte ouderlingen, en dat in de Ne-  
derlandse Kerken het tijdelijke der benoe-  
ming in den voorgrond stond. Maar dit  
kleine onderscheid is slechts bijzaak. Te  
meer, omdat het geheel uit de omstandig-  
heden te verklaren is; hieruit nl., dat in  
Genève de dienstdag slechts één enkel jaar  
was, terwijl men bovendien op burgerlijk  
gebied aan jaarlijkse verandering gewoon  
was, en dat hier te lande de dienstdag lan-  
ger was, terwijl men op burgerlijk gebied  
veel minder wisseling had.

Met dit resultaat is de zaak nu zeer zeker  
nog volstrekt niet beslist. Calvijn en de  
zijnen hebben een gebruik, waarvan tot op  
zekere hoogte kon gezegd worden dat het  
de ouderheid voor zich had, door een ander  
vervangen; en datzelfde kan natuurlijk later  
met de Calvinistische regeling ook weer  
geschieden. Maar dan niet zonder gewich-  
tige redenen. Wie op eenig punt van refor-  
matie van Calvijn verschilt, mag wel eerst  
beginnen, met zichzelf te wantouwen.  
En voorts, wie zich op hem beroept, legge  
het gewicht van zijn naam niet in de ver-  
keerde, maar in de rechte schaal.

F. L. RUTGERS.

## Uit de Berg.

In de *Haarlem* brengt Dr. Gispem een woord  
van Luther over den »plaatzen van Gods Woord»  
ter sprake, en zint over dit woord ongeveer op  
deze manier.

Dezer dagen las ik een »Echo van Luthers woer-  
den» in de *Stemmen voor Waarheid en Vrede»*.  
Zeer trof mij u. a. dit woord: »Lieve Duitschers,  
koop, na ge de markt voor de deur hebt! Want  
dit moet wij weten, Gods Woord en genade is een  
uittrekkende plausgen, die niet terugkomt, waar  
hi eens geweest is. Hij is bij de Joden geweest,  
maar weg is weg; zij hebben nu niets. Paulus  
bracht hem in Griekenland; weg is weg; nu hebben  
ze daar de Turken. Rome heeft hem ook gehad;  
weg is weg; nu hebben ze daar den paas. En gij  
Duitschers, moet niet denken, dat gij hem